

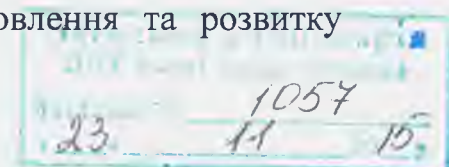
ВІДГУК

**офіційного опонента – доктора юридичних наук, професора
Кіселичника Василя Петровича
на дисертацію Паславської Наталі Тарасівни
“Становлення та розвиток конституційної юстиції ФРН:
історико-правове дослідження”,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук
за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія
політичних і правових вчень**

Історико-правові дослідження успішних моделей конституційної юстиції зарубіжних країн набувають особливого значення в Україні, яка нині проводить конституційно-правову реформу за складних політичних, економічних і соціальних умов. Саме до успішних моделей відносять і конституційну юстицію Федеративної Республіки Німеччина, органи якої користуються високим рівнем довіри серед населення країни, а до рішень Федерального Конституційного Суду ФРН (ФКС ФРН) дослухаються далеко за межами федерації.

Актуальність дисертаційної роботи Н.Т. Паславської не викликає сумніву ще й тому, що між Україною та ФРН можна провести певні історичні паралелі, важливі в межах пропонованого дослідження. Конституційна юстиція обох держав була сформована на посттоталітарному тлі. Якщо в процесі свого становлення та розвитку ФКС та земельні конституційні суди ФРН напрацювали надійні механізми захисту основ конституційного ладу, то в Україні цей напрям діяльності Конституційного Суду України (КСУ) потребує удосконалення.

І в українській, і в німецькій історико-правовій науці немає спеціальних досліджень, присвячених генезі конституційної юстиції Німеччини, а наявні праці стосуються насамперед організації діяльності ФКС або аналізу прийнятих Судом рішень. Тому спроба дисертанта систематизувати історико-правові знання щодо становлення та розвитку

конституційної юстиції ФРН, зокрема, Федерального Конституційного Суду і земельних конституційних судів, їх юрисдикції та провідної ролі в процесі зміцнення конституційного ладу держави заслуговує на схвалення.

Дослідивши історико-правові аспекти проблематики, Н.Т. Паславська окреслює соціально-історичні передумови та етапи розвитку конституційної юстиції ФРН, аналізує процес становлення органів конституційного правосуддя та специфіку формування законодавчої бази конституційної юстиції ФРН, визначає роль і місце конституційного контролю в розвитку системи державної влади ФРН, розглядає становлення взаємовідносин між ФКС та земельними конституційними судами ФРН і з'ясовує історичну роль ФКС у формуванні й захисті конституційного ладу ФРН.

Історико-правовий синтез генези німецької конституційної юстиції, запропонований у дисертації містить наукову новизну, яка вбачається з аналізу конституційної юстиції Німеччини як історико-правового явища, у виявленні її наступності, в трактуванні подвійної правової природи Федерального Конституційного Суду ФРН та його ролі як основного елемента системи правової охорони Конституції ФРН. Нове у роботі – це трактування широких повноважень та дворівневої системи конституційної юстиції ФРН ФКС у рамках історико-правового підходу. Не менш інноваційним є ретроспективний розгляд низки рішень ФКС, які стали доленосними для німецької держави.

Об'єктивний аналіз історико-правового досвіду німецької конституційної юстиції забезпечено комплексом загальнонаукових (аналіз та синтез, узагальнення та моделювання, хронологічний, історико-правовий, порівняльно-правовий, системно-структурний, конкретно-історичний, формально-логічний) та спеціально-правових методів дослідження (герменевтико-правовий, прогнозування). Слушно використано в роботі історико-понятійний метод, який особливо характерний для німецьких історичних та історико-правових досліджень.

Дисертаційна робота Н.Т. Заславської – завершене наукове дослідження, про що свідчить її теоретична, методологічна, емпірична база та отримані результати, які є новими для української історико-правової науки.

Дисертаційне дослідження цілком логічно починається з історіографії та джерельної бази, чому присвячений перший розділ дисертації. Позитивним у цьому розділі є введення до наукового обігу нових архівних матеріалів, які містять невідомі й недостатньо досліджені питання становлення та розвитку конституційної юстиції ФРН. Важливо також те, що дисертант систематизувала архівні матеріали у відповідній хронологічній класифікації.

У другому розділі дисертації детально описано процес становлення конституційної юстиції ФРН, його історико-правові передумови, започатковані окремими елементами конституційної юстиції ще в XII столітті, а номінально вони відображені у Франкфуртській Конституції Німецької імперії 1849 року, реально – в Основному Законі ФРН 1949 року і втілені в життя у 1951 році після створення ФКС.

Важливість другого розділу обумовлена необхідністю встановлення німецької конституційної юстиції як історико-правового явища. Н.Т. Заславська безпосередньо пов'язує генезу земельного конституційного правосуддя ФРН з особливостями його конституційної історії: залежно від того, чи конституції земель набрали чинності до прийняття Основного Закону ФРН (1949 р.) чи після цього, а конституційні суди виникли до чи після створення ФКС (1951 р.) і об'єднання Німеччини (1990 р. З огляду на це дисертант поділяє їх хронологічно на три групи.

Важливе місце в роботі посідає аналіз формування у Німеччині дворівневої конституційної юстиції ФРН – на федеральному та конституційному рівнях, модель якої Н.Т. Заславська доволі переконливо виводить із особливостей історичного розвитку Німеччини.

У третьому розділі з'ясовано місце Федерального Конституційного Суду та земельних конституційних судів у системі державної влади ФРН.

Дисертант обґрунтовує подвійну правову природу ФКС і земельних конституційних судів та їхнє особливе становище в судовій системі ФРН у цілому. Варто наголосити, що й ці положення викладено в історико-правовому руслі. В роботі детально проаналізовано розвиток конституційної юстиції ФРН, в процесі якого ФКС забезпечив процесуальну автономію, але відмовився від незалежності у встановленні порядку здійснення судочинства, напрацював низку історичних документів, зокрема спеціальний “Меморандум про статус” від 27 червня 1952 року, де ФКС проголосив і обґрунтував свій особливий статус конституційного органу. Дисертант дає позитивну оцінку змінам до чинного законодавства ФРН, які позитивно вплинули на удосконалення роботи ФКС та земельних конституційних судів: механізм подання конституційної скарги (її попередня перевірка, впровадження високого судового збору, закріплення права на конституційну скаргу в Основному Законі, вимога конституційної більшості для скасування цієї норми), зменшення кількості суддів ФКС від початкових дванадцяти у кожному сенаті до десяти і, зрештою, до восьми суддів; встановлення максимального віку для суддів (68 років) і обмеження терміну їхнього перебування на посаді до 12 років.

У третьому і четвертому розділах подано історико-правовий фактаж, який надає можливість для модифікації усталених поглядів на німецький федералізм, а також розкриває особливості становлення Німеччини як федеративної держави, особливо після поразки у Другій світовій війні, коли до створення існуючої моделі Федеративної Німеччини великою мірою долучились країни-переможці, однак це не стало на заваді становленню і розвитку демократичної держави та водночас успішної моделі конституційної юстиції.

На схвалення заслуговує аналіз дисертантом широких повноважень ФКС, які вона теж пояснює особливостями історико-правової генези німецької держави. Так, вирішення спорів між федерацією і землями як одне з найдавніших повноважень у традиції німецької конституційної юстиції

сьогодні майже втратило своє практичне значення, однак наявність механізму вирішення потенційних конфліктів, особливо з огляду на процеси зміцнення конституційної автономії земель ФРН автор розглядає як важливий інструмент забезпечення рівноваги між конституційними органами земель і федерації.

Дослідження у четвертому розділі історико-правового досвіду конституційного судочинства ФРН з 1951 по 2010 роки розкриває на конкретних прикладах і конкретному історико-правовому тлі механізми німецької конституційної юстиції. Дисертантом ретельно проаналізовано хронологію, логіку та історичні обставини прийняття Федеральним Конституційним Судом ФРН рішення у справі заборони Соціалістичної імперської партії (1952 року) та Комуністичної партії Німеччини (1956 року), рішення щодо створення Збройних Сил ФРН у 1952 році, здійснено аналіз динаміки й розподілу за повноваженнями конституційних звернень і прийнятих щодо них рішень ФКС.

Найбільшим практичним внеском реферованої дисертації є напрацьовані шляхом історико-правового аналізу діяльності конституційної юстиції ФРН рекомендації з удосконалення організації роботи Конституційного Суду України, які стосуються запровадження інституту конституційної скарги, реорганізації діяльності КСУ шляхом створення двопалатного суду, надання єдиному органу конституційної юрисдикції в Україні повноважень щодо заборони політичних партій, ширшого залучення до роботи в складі КСУ правників-науковців з досвідом науково-педагогічної діяльності.

Водночас, позитивно оцінюючи отримані результати дисертантом, необхідно висловити певні зауваження та пропозиції, окремі із яких можуть бути предметом наукової дискусії під час прилюдного захисту, а саме:

1. Важко погодитися із тезою дисертанта про те, що Верховні та аустрегалські суди Німеччини у період пізнього Середньовіччя, а саме у XI–

XIV століттях, можна вважати проформою Конституційного Суду Німеччини для вирішення федеративних спорів (с. 47).

Не є науково коректним вживання і словосполучення такого змісту: „Конституційну юстицію Священної Римської імперії німецької нації асоціюють”..... і далі за текстом (с. 47 абз. 3). Ця велика на той час європейська держава не мала свого писаного Основного закону – Конституції, і тому є певним перебільшенням з точки зору науки конституційного права, вживання словосполучення „конституційна юстиція” саме у такому контексті. Тобто спроба дисертанта показати зародження конституційної юстиції у пізньому Середньовіччі та її подальшу еволюцію до початку XIX століття не зовсім вдала та недостатньо науково обґрунтована.

2. Проаналізована в четвертому розділі дисертації практика конституційного судочинства ФРН насамперед ґрунтується на рішеннях ФКС, прийнятих упродовж перших десяти років своєї діяльності. Попри безперечну важливість цих рішень виникає запитання, чому дисертант розглядає саме цей етап діяльності ФКС і чи не звузило це певним чином загальну картину конституційної юстиції ФРН?

3. Викликає застереження певна ідеалізація конституційної юстиції ФРН. Насправді у німецьких фахових колах існують доволі критичні думки щодо організації роботи ФКС, тривалих термінів розгляду справ, перевантаження Суду, відмінностей у переліку повноважень земельних конституційних судів, розбіжностей в організації їхньої діяльності, небезпечних тенденцій щодо рефедералізації із відповідним посиленням позицій земель, земельних конституцій та земельних конституційних судів. Дисертаційна робота не розкриває повною мірою проблемних сторін діяльності ФКС.

4. Наявність у переліку повноважень ФКС як у край популярних, традиційно задіяних у німецькому конституційному судочинстві (вирішення спорів між федеральними конституційними органами, між федерацією та землями тощо), так і повноважень, які давно не реалізуються на практиці або ніколи не здійснювались (висування обвинувачення проти Федерального

Президента або суддів) автор дисертації трактує як однозначну перевагу конституційної юстиції ФРН, але не робить відповідних пропозицій щодо передбачення “резервних” повноважень для єдиного органу конституційної юрисдикції в Україні. Видається, що така позиція потребує певного роз’яснення.

5. Хоч до новизни рецензованого дослідження, безперечно, належить і використання нових джерельних матеріалів, дисертант не пропонує їх, на жаль, у додатках до дисертації. Без перебільшення, слід зазначити, що аргументація прийняття рішень ФКС, наприклад, у справі щодо заборони політичних партій, могла б стати корисною для Української держави, яка також намагається перешкодити діяльності неконституційних партій, не порушуючи при цьому норм і принципів демократії.

Однак в цілому зазначені зауваження та пропозиції не впливають на загальне позитивне враження від наукового дослідження та його високу оцінку.

Зроблені висновки ґрунтуються на матеріалах роботи, відповідають поставленій меті та завданням, є логічними, науково обґрунтованими, вдало підсумовують доробок дисертанта та мають прикладне значення для удосконалення конституційної юстиції України.

Дисертаційна робота “Становлення та розвиток конституційної юстиції ФРН: історико-правове дослідження”, основні положення і висновки якої відображені у авторефераті, є кваліфікованою науковою працею, а за своїм змістом – цілісним, самостійним і завершеним дослідженням, яке по-новому розв’язує наукове завдання, що має важливе значення для історико-правової науки та практики державотворення в Україні.

Основні наукові результати з необхідною повнотою викладено у наукових виданнях, які визнані МОН України фаховими.

Дисертація відповідає вимогам пунктів 9, 11, 13 Положення „Про порядок присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника”, затвердженого постановою Кабінету

Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567, а її автор Паславська Наталя Тарасівна, яка виявила належні для науковця знання та здібності, заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень.

Офіційний опонент:

професор кафедри
адміністративно-правових дисциплін
Національної академії прокуратури України
доктор юридичних наук, професор

Кіселичник В. П.

Підпис Кіселичника В. П.
Начальник загального відділу

08 / 08 / 2015 року

